

НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

ВАСИЛЬЄВА Олександра Ігорівна - студентка VI курсу спеціальність "Менеджмент організації та адміністрування" Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" м. Київ, Україна

У статті досліджено еволюцію категорії «економічна безпека». Проаналізовано основні підходи до визначення поняття «економічна безпека». Подано структуру економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішні загрози, внутрішні загрози, структура.

Постановка проблеми

Функціонування та розвиток господарюючих суб'єктів можливе за умови стабільної їх економічної діяльності. Наявність надійної економічної безпеки захищає підприємство від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Тому дослідження сутності економічної безпеки підприємств та побудови надійної структури економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах високої конкуренції стає дедалі актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Широкий спектр питань, пов'язаних з цією проблемою, було розглянуто у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження економічної безпеки підприємств зробили такі вчені: О.І. Барановський, М.Г. Грещак, Д.В. Зубік, С.Н. Ілляшенко, І.І. Нагорна, Є.А. Олейніков, Д.П. Пілова, С.Ф. Покропивний, С.М. Шкарлет та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Аналіз літературних джерел свідчить про відсутність єдності поглядів вчених щодо визначення «економічна безпека підприємства» та побудови системи забезпечення економічної системи, що обумовлює подальше вивчення вищезазначеної проблеми.

Формулювання цілей статті

Ціллю даної статті є дослідження та поглиблення теоретичних і науково-методичних положень щодо забезпечення економічної безпеки підприємств.

Постановка завдання

Відповідно до поставленої мети вбачається необхідність вирішення наступних завдань: дослідити сутність поняття «економічна безпека підприємства»; визначити передумови та принципи формування системи забезпечення економічної безпеки підприємств.

Викладення основного матеріалу

Економічна безпека підприємства в найширшому розумінні – це захищеність діяльності господарського суб'єкта від негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Відповідно до пірамідної ієрархії потреб А.Маслоу, потреба у безпеці є базовою, оскільки породжується відразу після фізіологічних потреб [1, с. 9].

Наукові дослідження, пов'язані з дослідженням економічної безпеки, мають три-

валу історію. Вона починається з використання у 1934 р. Ф. Рузвельтом терміну «економічна безпека». З того часу, вчені різних країн намагалися дослідити економічну безпеку на різних рівнях. У Радянському Союзі така проблема не висвітлювалась. Офіційно термін «економічна безпека» був визнаний у 1985 р., у резолюції Асамблеї ООН «Міжнародна економічна безпека». І починаючи з 1988 р. в Росії з'являються перші статті дослідження економічної безпеки. У 1994 р. набуває поширення дослідження економічної безпеки і на території України [2, с.129]. Проте, серед українських вчених поки що не сформовано єдиної теоретичної і методологічної точки зору на економічну безпеку як на наукову категорію.

Розвиток економічної безпеки в 1940-60-х роках характеризувався створенням міжнародних асоціацій забезпечення міжнародної економічної безпеки, зокрема: Міжнародний валютний фонд, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація тощо.

Вивчення наукової фахової літератури свідчать, що перші публікації з проблем безпеки економічних систем були здійснені у 60-х роках ХХ століття. Тоді економічна безпека опинилася в центрі уваги дослідників Римського клубу: М. Месаровіча, Д. Мідоуз, Р.Мюрдаль, А. Печчеї [3]. Саме вони зробили акцент на екологічний аспект поданої проблеми.

Наприкінці ХХ сторіччя з'являються перші роботи, в яких здійснюються спроби систематизування знань у даній сфері. Часткові визначення ролі та форм економічної безпеки можна зустріти у Дж.М.Кейнса, А.Пігу, Д. Ріккардо та А.Сміта, у результаті чого була сформована ціла самостійна наука, що вивчала проблеми забезпечення економічної безпеки (екосистейт) [4].

Формування економічної безпеки підприємства відбувалося у декілька етапів, під час яких зміст уточнювався та вдосконалювався. В управлінській діяльності термін «економічна безпека» спочатку вживався як критерій, що характеризував захищеність інформаційних ресурсів підприємства, конфіденційність документації, його майна та співробітників [5]. У наукових працях така

точка зору існувала до початку ХХІ сторіччя років. Але зазначене трактування зовсім не враховувало таких факторів, як ефективність виробничої діяльності, становище на ринку, конкурентоспроможність тощо. Наявність цілого ряду нез'ясованостей обумовило необхідність формування комплексного поняття «економічна безпека».

Існує два основних підходи до визначення економічної безпеки:

- як певний економічний стан;
- як комплекс заходів щодо покращення економічного стану.

Також важливо розуміти, що безпосередньо економічна безпека підприємства є складовою економічної безпеки системи вищого рівня (сектору економіки, регіону, держави), а отже, потребує конкретизації.

Нижче досліджено сучасні та найбільш поширені думки фахівців щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства».

Так, відомий науковець-економіст Покропивний С.Ф. у своїх працях довів, що економічна безпека підприємства – це такий стан ефективного використання ресурсів підприємства при якому запобігаються загрози як у теперішньому часі, так і в майбутньому [6]. Інший дослідник Ілляшенко С.М. під економічною безпекою підприємства розуміє стан ефективного використання ресурсів, який забезпечує стійкий розвиток підприємства на ринку [7]. У дослідженнях Корієнко А.В. поняття економічної безпеки підприємства характеризується як стан оптимального рівня використання його економічного потенціалу, при якому реальні (можливі) збитки є нижчими за встановлені підприємством межі [8]. У подібному розумінні безпеки акцент робиться на забезпеченні високого рівня економічного потенціалу підприємства, а не на відсутності загроз.

Досліджуючи праці вчених-економістів: Цигилика І.І. [9], Мак-Мак В.П.[10], Вишнякова Я.Д. та Харченка С.А [11], Полушкина О.А. [12] можна стверджувати, що під поняттям економічної безпеки розуміється ефективне використання ресурсів, коли забезпечується максимальна можливість наближення в досягненні поставле-

них цілей. Адже завдання підприємства не завжди виконуються в повній мірі, а максимальне наближення до них можна вважати як успішно завершені. Узагальнюючи зазначене, у першому підході основна увага зосереджена на ефективному використанні наявних ресурсів підприємства, тобто увага зосереджується на внутрішньому середовищі підприємства. При цьому зовсім не враховуються інші фактори зовнішнього впливу.

Щодо другого підходу, то, наприклад, Капустін Н. визначає економічну безпеку як комплекс чинників, що забезпечує стійкість, незалежність підприємства в умовах дестабілюючих факторів [13]. Інший автор Раздіна Є.В. [14] визначає економічну безпеку як комплекс заходів, що сприяють фінансовій стійкості суб'єктів господарювання, захищають їх інтереси від впливу ринкових процесів. У даному підході увага зосереджена на комплексі заходів, що запобігають внутрішнім та зовнішнім загрозам. Проте, даний підхід є також обмеженим, оскільки не враховує всі фактори діяльності підприємства.

Останнім часом актуальності набули й інші підходи. Під економічною безпекою підприємства автор Пілова Д.П. розуміє здатність підприємства досягати поставленої мети в умовах середовища, що склалося [15]. У працях Подлужної Н.О. тлумачить

поняття економічної безпеки тлумачиться як система, яка сама організовується та розвивається [16]. Інший науковець Козаченко Г.В. під економічною безпекою розуміє міру гармонізації у просторі економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, що існують поза меж підприємства [17]. Дане визначення характеризує таку ознаку економічної безпеки, як відсутність протиріч інтересів, тобто відсутність ознак кризового стану підприємства.

Отже, з вищезазначеного можна стверджувати, що наукові підходи, які нині існують, не враховують усі можливі фактори впливу на підприємство. Тому вбачається за можливе визначення економічної безпеки підприємства як стан підприємства, що характеризується ефективним використанням власних та залучених ресурсів, швидким та своєчасним впровадженням комплексу заходів з метою захисту своєї діяльності від впливу різних факторів.

Основним завданням підприємств є аналіз причин, що можуть призвести до зниження рівня його економічної безпеки. Узагальнено їх можна поділити на зовнішні і внутрішні. Згруповані фактори зниження економічної безпеки підприємств подані в табл. 1.

Найважливішими факторами, що впливають на економічну безпеку підпри-

Таблиця 1

Фактори зниження економічної безпеки підприємств

Зовнішні причини	Внутрішні причини
І	І
Непередбачувані обставини (військові конфлікти, стихійні лиха та ін.)	Недосконала організація виробничого процесу
Зміни законодавства	Низький рівень професійних та ділових якостей персоналу
Монополізм на ринку	Нерозвинена маркетингова політика
Неконкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з імпортними виробниками	Недовикористання наявного потенціалу підприємства (технічного, інтелектуального тощо)
Конфлікт інтересів як з вітчизняними, так і закордонними партнерами	Часті непередбачувані витрати або дефіцит фінансування
Рейдерство	Виробничий травматизм
Промислове шпигунство	
Економічна та політична нестабільність	

*[Власна розробка за матеріалами 18]

емства, є ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, інвестиційна привабливість регіону та держави. Економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність концепції економічної безпеки дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Для своєї економічної безпеки підприємство використовує сукупність ресурсів, таких як ресурс персоналу, капіталу, техніки тощо. Функціональними складовими економічної безпеки підприємства є сукупність напрямів, що відмінні один від одного за своїм змістом.

До складу структури економічної безпеки підприємства входить:

- фінансова складова: найбільш ефективне використання наявних ресурсів;
- інтелектуальна складова: розвиток інтелектуального потенціалу підприємства та ефективне управління персоналом;
- техніко-технологічна складова: відповідність застосовуваних технологій сучасним аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів;

– правова складова: правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання законодавства;

– інформаційна складова: ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення підприємства;

– екологічна складова: дотримання екологічних норм.

Графічне зображення структури економічної безпеки підприємств представлено на рис.1.

Кожна з наведених складових економічної безпеки підприємства характеризується власним змістом, набором критеріїв і способами забезпечення [19, с. 243]. Так, важливою складовою економічної безпеки є фінансова, якій варто приділяти достатньо уваги. У процесі аналізу економічної безпеки варто використовувати методичний інструментарій, який сприяв би діагностуванню фінансового стану підприємства за допомогою показників ліквідності, платоспроможності тощо.

Незалежний рівень економічної безпеки залежить також від інтелекту, професіоналізму кадрів підприємства. Негативними впливами на дану складову є звільнення висококваліфікованих працівників та зниження кількості інженерно-технічних працівників.

Рис.1. Структура економічної безпеки підприємства
[Власна розробка за матеріалами 19]

Склад кадрів безпосередньо має вплив на рівень економічної безпеки на підприємстві, оскільки негативні впливи на кадрову складову спричиняють плінність кадрів; фізичне старіння кадрів, а значить, і їх знань, кваліфікацій тощо.

Технологічна складова полягає у відповідності застосовуваних технологій світовим аналогам з оптимізації витрат. До негативних впливів на зазначену складову відносять: порушення технологічної дисципліни; старіння використовуваних технологій. За технологічну складову економічної безпеки повинна відповідати технологічна служба, яка здійснюватиме контроль за дисципліною та розроблятиме нові технології тощо.

Правова складова полягає у правовому забезпеченні діяльності підприємства, додержанні чинного законодавства при досягненні цілей.

Інформаційна складова полягає у здійсненні інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства.

Отже, економічна безпека підприємства – це категорія, що відображає захищеність суб'єктів на всіх рівнях, починаючи з держави і завершуючи кожним її громадянином. Суть цього поняття має у своєму складі систему засобів, що сприяють конкурентоспроможності, стабільності та добробуту підприємства та його працівників.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Виходячи з зазначеного можна зробити висновок, що розвиток вчень про економічну безпеку підприємства стає більш розгалуженим та враховує часовий інтервал. Таким чином, у роботі було досліджено поняття «економічна безпека підприємства». На основі проведеного аналізу було запропоноване власне трактування поняття економічної безпеки, яке повністю відображає його природу. Проведене дослідження є базою для здійснення подальшого вирішення проблем аналізу і механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств.

Література

1. Мізюк Б.М. Економічна безпека підприємств ритейлу: оцінювання та механізм забезпечення: [монографія] / Б.М. Мізюк, В.І. Ящук, Л.В. Ноздріна. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. – 256 с.
2. Іващенко Г.А. Ідентифікація дефініції «Економічна безпека підприємства» / Г.А. Іващенко, О.Ф. Ярошенко // Бізнесінформ. – 2011. – № 9. – С. 129
3. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / Ярочкин В.И. – [3-изд.]. – М. : Ось-89, 2003. – 352 с.
4. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев. // Вопросы экономики. – 1996. – № 5. – С. 78–89.
5. Беседин А.А. Экономическая безопасность предприятия в контексте системного подхода к решению проблемы защиты конфиденциальной информации / А.А. Беседин, В.В. Беляев // Финансы и кредит. – 2004. – № 27. – С. 63–68.
6. Грещак М.Г. Экономика предприятия : учебник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін. ; [за ред. С.Ф. Покропивного]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
7. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальные проблемы экономики. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
8. Корієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.06.01 / А.В. Корієнко. – К., 2000. – 19 с.
9. Цигилик И. И. Экономическая безопасность предприятия в системе внутреннего экономического механизма / И. И. Цигилик, Т. М. Паневник // Экономика. – 2007. – № 8. – С. 3 – 5.
10. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия (организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности) / В.П. Мак-Мак. – М.: Мир безопасности, 1999. – 106 с.
11. Вишняков Я.Д. Управление обеспечением безопасности предприятий:

экономические подходы / Я.Д. Вишняков, С.А. Харченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mevriz.ru/articles/2001/5/1533.html>

12. Полушкин О.А. Управление безопасностью предприятий в условиях рыночной экономики / О.А.Полушкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.it2b.ru/it2b3.view3.page180.html>

13. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – №11-12. – С. 45-47.

14. Раздина Е.В. Экономическая безопасность (сущность и тенденции развития) : дис.. канд. экон. Наук.: 08.00.01 / Е.В. Раздина. – М., 1998. – 164 с.

15. Пілова Д.П. Формування та оцінка економічної безпеки гірничо-збагачувальних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец.08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Д.П. Пілова. – Кривий Ріг, 2007. – 20 с.

SUMMARY

The article explores the evolution of the category of «economic security». It was analyzed the main approaches to the definition of «economic security». Posted structure of economic security.

16. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. канд. экон. наук.: 08.06.01 / Н.О.Подлужна. – Донецьк, 2003. – 20 с.

17. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монографія/ Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко- К.: 2003. – 19 с.

18. Пілова Д.П. Обґрунтування рівня економічної безпеки підприємства як критерію оцінки результатів його господарської діяльності // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2007. – Вип. 224, т. IV. – С. 900-910.

19. Предборський В.А. економічна безпека держави: монографія / В.А. Предборський. – К.: Вид-во «Кондор», 2005. – 391 с.